РЕЦЕНЗІЇ, ДОКУМЕНТИ, ЕССЕ

Віктор Даниленко (Київ)

[РЕЦ. НА КН.]: БУКОВИНА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (З ДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЕРЕДИНИ XX СТ.). – Чернівці. – Рута. – 2005. – 744 с.

В історичній літературі чільне місце займає регіональна історія. Це й зрозуміло: нема загального без часткового, нема великої історії країни без живлення її регіональними дослідженнями, у ході яких простежуються як загальні закономірності історичного процесу, так і певні регіональні особливості історичних областей, не раз дуже суттєвих.

Перед нами – саме таке, одне з видань про регіональну історію міжнародного масштабу. Як видно із заголовка, автори наважилися на масштабний показ однієї з невеликих (у свій час дещо більше 10 тис. кв. км) історичних порубіжних областей – Буковини – у системі європейських міжнародних відносин впродовж тривалого періоду – від сивої давнини до часу входження Північної Буковини до складу колишньої УРСР в складі СРСР.

Це непросте завдання взялася вирішити на високому рівні нинішньої історичної науки на наявних і доступних джерелах група науковців-істориків Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича у складі д.і.н. проф. В.М.Ботушанського (автора проекту і наукового редактора), к.і.н., доц. С.М.Гакмана, д.і.н. проф. Ю.І.Макара, к.і.н., доц. О.М.Масана, к.і.н. доц. І.А.Піддубного, к.і.н., доц. Г.М.Скорейко, кожний з яких є фаховим дослідником того чи іншого періоду буковинської історії.

Науковці зразу ж налаштовують читача у „Передмові” на серйозне сприйняття висвітлюваних процесів, явищ, подій, бо хоч край був порівняно невеликий, але в різні епохи і за різних обставин тут у тій чи іншій мірі після розпаду Київської Русі і занепаду Галицько-Волинської держави стикалися стратегічні, територіальні, військово-політичні, економічні, національно-політичні інтереси таких країн, як Угорщина, Молдавія, Польща, Туреччина, Україна часів Б. Хмельницького, Австрія (Австро-Угорщина), Російська імперія, Франція, Англія, Румунія, ЗУНР, УНР, МНР (Молдавська Народна Республіка), Німеччина, радянська Україна, СРСР.

Щоб найбільш об’єктивно реконструювати ті колізії, які створювалися навколо Буковини в контексті багатовікових міжнародних європейських відносин, автори ув’язали структуру роботи з тією чи іншою державною приналежністю краю, з боротьбою за володіння ним.

Найбільшим за обсягом є перший розділ монографії (автор

О.Масан), бо охоплює значний хронологічний період – із давніх часів до 1774 р. Матеріали цього розділу переконливо доводять, що Буковина, зокрема її північна частина, належали до однієї з давніх історичних областей України, де, як про це свідчать численні археологічні, писемні джерела, усна народна творчість, уже з V – VI ст. н.е. безперервно проживало слов'янське населення. З середини IX ст. тут, за згадкою „Повісті минулих літ", сформувався один із східнослов'янських племінних союзів – тиверці, який у першій половині X ст. увійшов до складу Київської Русі. На цій території тиверці та їхні нащадки склали у X-XII ст. основу ранніх українців. У XII ст. ці землі ввійшли до складу Галицько-Волинської держави, де перебували до середини XIV ст., зазнаючи нападів з боку монголо-татарських та угорських завойовників.

Після занепаду Галицько-Волинської держави і входження з другої половини XIV ст. Шипинської землі (саме таку назву носив край) до складу новоствореного Молдавського князівства інтенсивним стає розселення в краї, особливо в його південній частині, молдаван. У результаті поряд з українцями корінними жителями краю стали і молдавани (з середини XIX ст. офіційна назва – румуни). З середини XVI ст. край підпадає під владу Туреччини.

Доба середньовіччя найбільше супроводжувалася конфліктами, які виникали внаслідок прагнення деяких держав оволодіти краєм. Так, у другій половині XIV–XV ст. буковинські землі стали ареною польсько-молдавських конфліктів, у XVI–XVII ст. – польсько-турецького та українсько-польського (часів Хмельниччини) суперництва, у XVIII ст. – російсько-турецького протиборства. Все це негативно впливало на становище місцевого населення, стримуючи його господарський і демографічний розвиток. У книзі знайшли відображення міжнародні контакти, що супроводжували події під час Козьминської битви (1497 р.), Хотинської битви (1621 р.), Ставчанської битви (1739) та інших, що відбувалися на території краю.

Російсько-турецька війна 1768–1774 р. та перший поділ Польщі 1772 р. були основними подіями, з якими пов'язане приєднання Буковини до Австрії. У другому розділі (автор В. Ботушанський) розкривається дипломатична та військова підготовка приєднання, аналізуються австро-турецькі переговори й угоди про передачу Буковини Австрії. Характерною особливістю цієї зміни державної приналежності даної території у 1774–1776 рр. було її мирне розв'язання із наступним збереженням тут надовго, аж до Першої світової війни, мирного розвитку краю. Проте східна частина Буковини (Хотинщина) ще понад 30 років перебувала під турецьким володінням, а з 1812 р. – під пануванням Російської імперії, що сталося після чергової російсько-турецької війни у т.ч. й на території краю, та Бухарестського мирного договору.

Таке штучне шматування Буковини без урахування інтересів

місцевого населення обумовлювалося не турботою про буковинців, а в першу чергу і головним чином прагненням великих держав забезпечити свої стратегічні інтереси у цій частині Європи. Про це яскраво засвідчують матеріали третього розділу (автори Г.Скорейко та В.Ботушанський), в яких показано вплив російсько-турецьких і наполеонівських війн на становище Буковини та Хотинщини, роль регіону в австрійсько-російських відносинах, аналізуються відгомін європейських революцій 1848–1849 рр. на Буковині та утвердження тут габсбурзького панування.

Подіям, які відбувались на території Буковини і Хотинщини, що стали об'єктами дипломатичної і збройної боротьби країн Антанти і Четверного союзу в роки Першої світової війни (1914-1918 рр.), присвячений значний за обсягом четвертий розділ монографії (автор В.Ботушанський). У ньому йдеться про місце Буковини в дипломатичній боротьбі країн Антанти, австро-німецького блоку і Румунії, про російські плани інкорпорації Буковини і австрійські проекти створення „Великої Буковини", про ставлення українських політичних партій та громадськості Буковини щодо державної приналежності краю і боротьби за українську державність, місце Буковини в зовнішній політиці України в 1917–1918 рр., про рішення і наслідки Буковинського народного віча 3 листопада 1918 р.

У п'ятому розділі висвітлюється вирішення питання про Буковину та Бессарабію у міжнародних відносинах з 1919 р. по червень 1940 р. Розкриваючи ситуацію в краї у кінці 1918–1919 рр. у зв'язку з його окупацією румунськими військами та зміною державної приналежності, автор розділу І.Піддубний характеризує хід Паризької мирної конференції, де зіткнулись інтереси України, Румунії та Росії на право володіти Буковиною і Бессарабією, аналізує міжнародні договори, що зафіксували входження краю до складу Румунії. Тут же міститься матеріал, який відображає становище українських земель у складі Румунії та розкриває місце Буковини й Хотинщини в радянсько-румунських відносинах.

У шостому розділі (автори Ю.Макар і С.Гакман) розглядається період з липня 1939 р. по 28 червня 1940 р. Автори детально проаналізували радянсько-німецькі відносини щодо Буковини після початку Другої світової війни, розкрили радянські політико-дипломатичні та військово-пропагандистські заходи, які завершились приєднанням краю до УРСР у складі СРСР, з'ясували позиції європейських країн щодо вступу Червоної армії у Північну Буковину і Бесарабію 28 червня 1940 р.

Про місце Північної Буковини і Хотинщини в зовнішній політиці воюючих держав у роки Другої світової війни та в період післявоєнного врегулювання йдеться в останньому, сьомому розділі монографії (автор В.Ботушанський). Матеріали розділу розкривають питання територіального розмежування краю та політики його

радянізації після 28 червня 1940 р. Учений характеризує особливості другої окупації краю королівською Румунією, багатосторонні і двосторонні угоди, які врегульовували питання румунсько-радянського кордону (у т. ч. на буковинській ділянці) після завершення Другої світової війни, мирних договорів 1947 р., підкріплених Заключним актом Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. Позитивним у останньому розділі є й те, що його автор, виходячи за хронологічні рамки, дав стислий аналіз сучасних українсько-румунських відносин і прикордонної співпраці.

Важливо, що кожен розділ роботи завершується ґрунтовними висновками, документами і матеріалами та списком джерел і літератури. Додано іменний і географічний покажчики. Заслуговує схвалення поліграфічне та зовнішнє оформлення публікації (директор університетського видавництва В.В.Бакай, технічній редактор Г.К.Чораєва). На його палітурках вміщені карти та герби Буковини періоду кінця XIX ст. та наших днів.

У книзі висловлено подяку спонсорам: Канадському інституту Українських Студій Апьбертського університету в Канаді (директор д-р Зенон Когут) та його Меморіальному фонду Теодоти та Івана Климівів, а також МТК „Калинівський ринок” (директор І.І.Ринжук).

У порядку зауважень і побажань скажемо, що варто було розширити коло використання новітньої літератури, опублікованих і неопублікованих документів, особливо архівів Москви, Санки-Петербурга, Кишинева, Кам’янець-Подільського. Не всі розділи у достатній мірі супроводяться публікацією відповідних документів. Назви публікованих документів варто було виділити жирним шрифтом. Трапляються окремі друкарські похибки у тексті, а також у іменному і географічному покажчиках.

Та це не знижує загалом якості цієї цінної публікації.

Пропоноване комплексне дослідження з даної проблематики є фактично першим в українській історіографії і має як науково-пізнавальне, так і певне прикладне значення. Воно буде цікавим для науковців, фахівців з міжнародних відносин, викладачів історії, студентів, для усіх, хто цікавиться історією цього краю.